तामसान्क्रोधादीन् राजसान्प्रवृत्त्यादीन् सात्विकान्प्रकाशादीन् ॥ ४५ ॥ शुक्लेतिक्रमेणस्वच्छत्वाद्रंजकत्वात्मलिनत्वाच्चसत्वादीनिशुक्ललोहितकृष्णानि तान्येवजलतेजोऽन्नानि एतानिदृश्यानि वाचारंभणंविकारोनामधेयंत्रीणिरूपाणीत्येवसत्यमितिश्रुतेः प्राकृतानिप्रकृतिस्तेजोबन्नानितत्संबंधीनि ॥ ४६ ॥ तेजोबन्नोपाधिकेषुजीवेषुयेतामसाइतिव्याख्येयं ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ एवमिति यद्वायोयंपंचविंशतितमस्तमेवअव्यक्तविषयंमायागोचरंसंतंक्षरंविनाशिनंविकारिणंवाजातोदेवदत्तोमृतोदेवदत्तःसुखीदुःखीपुण्यवान्पापीचेत्यज्ञानादाहुः कथंतर्हितदुपलब्धिरतआह ज्ञानादेवप्रवर्ततेप्रकाशते एतेनतत्प

तमसातामसान्भावान्विविधान्प्रतिपद्यते॥ रजसाराजसांश्चैवसात्विकान्सत्वसंश्रयात्॥ ४५॥ शुक्ललोहितकृष्णानिरूपाण्येतानित्रीणितु॥ सर्वाण्येतानिरूपाणियानीहप्राकृतानिवै॥ ४६॥ तामसानिरयंयांतिराजसामानुषानथ॥ सात्विकादेवलोकायगच्छंतिसुखभागिनः॥ ४७॥ निष्कैवल्येनपापेनतिर्यग्योनिमवाप्नुयात्॥ पुण्यपापेनमानुष्यंपुण्येनैकेनदेवताः॥ ४८॥ एवमव्यक्तविषयंक्षरमाहुर्मनीषिणः॥ पंचविंशतिमोयोयंज्ञानादेवप्रवर्तते॥ ४९॥ इति श्रीमहाभारतेशांति०मोक्ष०प०वसिष्ठकरालजनकसंवादेद्व्यधिकत्रिशततमोऽध्यायः॥ ३०२॥ ॥ ७॥ वसिष्ठउवाच एवमप्रतिबुद्धत्वादबुद्धमनुवर्तते॥ देहाद्देहसहस्राणितथासमभिपद्यते॥ १॥ तिर्यग्योनिसहस्रेषुकदाचिद्देवतास्वपि॥ उपपद्यतिसंयोगाद्गुणैःसहगुणक्षयात्॥ २॥ मानुषत्वाद्दिवंयातिदिवोमानुष्यमेवच॥ मानुष्यान्निरयस्थानमानंत्यंप्रतिपद्यते॥ ३॥ कोशकारोयथात्मानंकीटःसमवरुंधति॥ सूत्रतंतुगुणैर्नित्यंतथायमगुणोगुणैः॥ ४॥ द्वंद्वमेतिचनिर्द्वंद्वस्तासुतास्विहयोनिषु॥ शीर्षरोगेक्षिरोगेचदंतशूलेगलग्रहे॥ ५॥ जलोदरेतृषारोगेज्वरगंडेविषूचके॥ श्वित्रकुष्ठेग्निदग्धेचसिध्मापस्मारयोरपि॥ ६॥ यानिचान्यानिद्वंद्वानिप्राकृतानिशरीरिषु॥ उत्पद्यंतेविचित्राणितान्येषोप्यभिमन्यते॥ ७॥ तिर्यग्योनिसहस्रेषुकदाचिद्देवतास्वपि॥ अभिमन्यत्यभीमानात्तथैवसुकृतान्यपि॥ ८॥ शुक्लवासाश्चदुर्वासाःशायीनित्यमधस्तथा॥ मंडूकशायीचतथावीरासनगतस्तथा॥ ९॥

दार्थएवाज्ञानाज्जीवत्वमापन्नोज्ञानान्मुच्यतइतिवदतातत्त्वमसीत्यादिवाक्यार्थोजीवब्रह्माभेदःसाधितोभवति ॥ ४९ ॥ इतिशांति०मोक्ष०नै०भा०द्व्यधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥३०२॥ ॥ ७ ॥ प्रकृतिसंयोगात्पुरुषस्तामेवानुवर्ततइत्युक्तंतत्पंचयत्यध्यायद्वयेन एवमप्रतिबुद्धत्वादित्यादिना अबुद्धंअबोधंअज्ञानं भावेनिष्ठातेननञ्समासः॥१॥ गुणक्षयात्गुणसामर्थ्यात् क्षिक्षयैश्वर्ययोरित्यैश्वर्यार्थस्य क्षिधातोरूपं एतच्चतामसानिरयंयांतीतिश्लोकेनप्रागेवोक्तं ॥ २ ॥ आनंत्यंअनंतं ॥ ३ ॥ ४ ॥ निर्द्वंद्वःसुखदुःखादिहीनः ॥ ५ ॥ सिध्माकासश्वासः ॥ ६ ॥ एषजीवोभिमन्यतेअहमेवदुःखीरोगीचेति ॥ ७ ॥ ८ ॥ मंडूकवत्पाणिपादंसंकोच्यन्युब्जःशेतेइतिमंडूकशायी ॥ ९ ॥

Digitized by Google